

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

ЛАРИНА Т. Ф.

кандидат економічних наук

Харків

На сторінках журналу «Економіка України», одного з найбільш авторитетних видань, де досліджується економічна проблематика, розгорнулася широка дискусія щодо ідеологічних засад суспільно-економічних перетворень в Україні [1, 23 – 34; 2, 4 – 20; 4, 11 – 21; 6, 4 – 10]. Загальнотеоретична, на перший погляд, проблематика, насправді, має чітке прикладне застосування. Визначення світоглядних основ економічного курсу України, зокрема, виконує функцію цілеспрямованого, окреслює кінцеву мету трансформацій, що здійснюються. Ліберальна ідея як засада вільного розвитку особи має обов'язково реалізовуватися в цивілізованому суспільстві. Мова про свободу людини в суспільстві на основі особистої відповідальності, верховенства права, рівності всіх перед законом. Ринок і держава залишаються інституціями, підпорядкованими цій меті. В сфері державного управління на сьогодні нагальною проблемою залишається укріплення довіри до влади з метою створення атмосфери соціального сприйняття економічних реформ, подекуди непопулярних.

Аксіоматичним є твердження про необхідність включення української економіки до глобальної економічної системи. Нерозв'язаність проблем технологічної відсталості вітчизняної економіки значно обмежує перспективи входження України до постіндустріального світу (з його ліберальними цінностями, гуманістичною спрямованістю) на паритетних засадах, перетворюючи нашу країну на сировинний придаток, виключаючи її з загально цивілізаційних процесів розвитку.

Метою зазначеної роботи є аналіз інституціональних факторів, що гальмують процеси модернізації промислового сектору економіки України, та надання рекомендацій щодо побудови прогресивної моделі промислової політики (в рамках ліберальної доктрини).

Однією з найбільш важливих складових ліберальної ідеї є сприяння добробуту не окремих груп населення, а суспільства в цілому. Досліджуючи відповідність принципів організації економічного життя зазначеній парадигмі, Гець В. робить, на наш погляд, цілком слушний висновок про їх псевдоліберальність і консерватизм [2, 14]. Характер процесів первісного нагромадження капіталу в Україні сформував «олігархічний» капіталізм, що

характеризується превалюванням небагатьох великих концернів у кожній з ключових галузей промисловості (в термінах економічної теорії так характеризується олігопольний ринок). Переважання такого типу ринкової структури в українській економіці значно уповільнює процеси модернізації. Встановлення цін в цьому секторі не зумовлене факторами попиту або обсягом витрат, а є результатом економічних рішень керівництва фірм. В результаті, продаж товарів за неконкурентними цінами та, як наслідок, отримання олігопольною структурою надвисоких прибутків не породжує стимулів до модернізації виробництва, інвестування коштів у розвиток нових технологій. Як приклад: сприятлива кон'юнктура світових сировинних ринків у 1999 – 2007 рр. не була використана вітчизняними експортерами для оновлення власного виробництва і асортименту продукції за рахунок додаткового доходу. Фактично, олігополія перетворилася на один з визначальних чинників гальмування інноваційного розвитку, деградації вітчизняної промисловості у бік сировинного придатку розвинутих країн і ринку для імпоротної високотехнологічної продукції.

На сьогодні завдання держави полягає у формуванні мотиваційних механізмів структурно-технологічної модернізації виробництва у суб'єктах підприємницької діяльності, що працюють в олігопольному сировинному секторі.

Економіка України потрапила в «пастку недорозвинутості» [5, 6]. В умовах фінансово-економічної кризи посилюються процеси деіндустріалізації національної економіки, примітивізації її структурної конструкції, що стало наслідком надзвичайно високої залежності від кон'юнктури світового ринку. Зменшилася рентабельність основних валютних донорів – хімічної та нафтохімічної промисловості (з 7,8% у 2000 р до 4,8% у 2008 р), а також металургії (з 9,8% у 2000 р до 5,2% у 2008 р) [8, 22]. Це розплата за зневагу до технологічної модернізації.

Суттєвою перепоною для розвитку національної економіки є вкрай низька інноваційна активність вітчизняного виробничого сектору. Протягом 2008 року інноваційну діяльність в Україні здійснювало 10,8% підприємств [8, 24]. В нашій країні за роки реформ, а це понад 20 років, не побудовано жодного великого підприємства на власній сучасній інноваційній основі [3, 79]. Падіння платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію, з одного боку, є потужним індика-

тором сучасного кризового стану інноваційної системи, з іншого – має суттєвий негативний вплив на формування можливостей інноваційного розвитку України. Тому, пріоритетним завданням держави доцільно визнати стимулювання ринкового попиту на інновації, зокрема, шляхом розширення державного замовлення на інноваційну продукцію в рамках реалізації пріоритетних програм енергозбереження та інформатизації.

Посилюється залежність України від інноваційних запозичень з-за кордону. При цьому, найбільша питома вага імпорту технологій, необхідних для модернізації, належить тим вітчизняним галузям, які традиційно мають розвинуту наукову базу, серед них хімічна і нафтохімічна, металургійна промисловість, а також машинобудування.

Промислова політика, виступаючи в якості системотворюючого елемента загальноекономічної стратегії, повинна забезпечити стале економічне зростання промислового виробництва на основі підвищення його конкурентоспроможності і ефективності, становлення нових ринків. Про те, що для економіки України набуття конкурентних переваг є нерозв'язаною задачею, свідчить низьке значення індексу глобальної конкурентоспроможності. Так, в 2009 – 2010 рр значення цього індексу для України становило 3,95, що відповідало 82-й позиції в рейтингу (в 2008 – 2009 рр. Україна займала 72 позицію) [7, 18].

Слабким місцем в проведенні модернізаційних процесів є неузгодженість інтересів держави і приватного сектору. Коруптованість, низька кваліфікація бюрократії, наявність галузевих лобістів, відсутність достовірної інформації про реальний стан речей значно шкодять досягненню загальних стратегічних цілей країни.

В процесі ринкових перетворень національної економічної системи стихійно сформувався комплекс неефективних стійких норм – «інституціональних пасток», що виникли як результат переважання в поведінці суб'єктів господарювання стратегії адаптації, а не розвитку. Прикладом таких, зокрема, є бюрократія. Рентоорієнтована поведінка останньої, її залежність від галузевого лобізму зумовлюють відсутність стратегічних підходів у формуванні структурної політики, яка б відповідала пріоритетам розвитку економіки в розрізі внутрішніх і зовнішньоекономічних відносин. На сьогодні потужне лобі мають сировинні галузі. Цей факт пояснює причини структурної деградації вітчизняної економіки. Досягнення мети модернізації структури виробничого комплексу вимагає розробки механізмів щодо стимулювання розвитку високотехнологічних галузей. Натомість, найбільша кількість пільг, проведення економічних експериментів, списання заборгованості знаходиться в активі гірничо-металургійного комплексу та вугільної промисловості.

Держава не є знеособленим абстрактним суб'єктом, що діє виключно в рамках реалізації суспільних потреб. Вона завжди конкретно виражена, персоніфікована. Жоден економічний інститутів не є настільки персоніфікованим, як бюрократія, і жоден із них не здатен у порівняно короткі проміжки часу забезпечити як упорядкування взаємодії суб'єктів економічної системи і зменшення ха-

осу, так і навпаки, дестабілізацію соціально-економічної ситуації. Таким чином, результативність проведення структурної трансформації в Україні безпосередньо залежить від відповідності інтересів влади і суспільства, а також від дієвості системи державного управління як механізму ігнорування або задоволення потреб обох сторін. Особливість України полягає в тому, що бюрократія генерує в переважній більшості дестабілізаційні для реалізації суспільних інтересів процеси. З цього приводу наведемо цитату з роботи Кідзерського Ю. «... будь-які конструктивні зміни стосовно нинішнього свідомого «самонастроювання» державної влади і державного управління у нас малоімовірні. Тому ми вважаємо, що розвиток промисловості й надалі відбуватиметься еволюційним шляхом, без чіткого слідування визначеній стратегічній меті, з постійним пристосуванням до поточної кон'юнктури та продовженням нещадної експлуатації спрацьованих і застарілих виробничих потужностей. Зрештою це зумовить фізичну руйнацію останніх, виснаження і незатребуваність вітчизняного виробництва внутрішнім і світовим ринкам, а також стане поштовхом до серйозних економічних, а потім – і політичних змін у країні» [5, с. 58].

Побудова інституціональної основи реалізації ефективної промислової політики в Україні передбачає:

- формування основних складових ліберального суспільства: укорінення принципів особистої відповідальності, верховенства права, рівності всіх перед законом;
- вирівнювання галузевої рентабельності з метою стимулювання структурної перебудови економіки;
- визначення переліку підприємств пріоритетного розвитку, що мають потенціал виробництва наукомістких і високотехнологічних видів продукції;
- створення інститутів розвитку (банків реконструкції та розвитку, венчурних інноваційних фондів, бізнес-інкубаторів тощо) з метою зниження інноваційних ризиків;
- посилення в системі управління промисловим розвитком функції стратегічного планування з метою відсування «горизонту очікувань», як підкреслює Попович М., «виграє врешті той, хто вміє заглядати в прийдешнє краще і далі, ніж інші» [6, 9];
- формування ефективної системи охорони і захисту прав інтелектуальної власності. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гальчинський А.** Лібералізм – еволюційні трансформації // Економіка України. – 2010. – №6. – С. 23 – 34.
2. **Геєць В.** Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України // Економіка України. – 2010. – №3. – С. 4 – 20.
3. **Гош О.** Соціально-економічний лад реформованої України: основні необхідні інновації // Економіка України. – 2011. – №3. – С. 78 – 88.
4. **Зверяков М.** Ліберальна ідея і модернізація економіки України // Економіка України. – 2010. – №7. – С. 11 – 21.
5. **Кідзерський Ю.** Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України // Економіка України. – 2010. – №5. – С. 4 – 15.
6. **Попович М.** Чи має українська модель суспільства бути ліберальною? // Економіка України. – 2010. – №8. – С. 4 – 10.

7. Тарнавська Н. Розвиток теорії конкурентних переваг в умовах експансії нововведень // Економіка України.– 2011. – №4. – С. 16 – 27.

8. Якубовський М. Промислова політика: проблеми та перспективи модернізації // Економіка України. – 2010. – №8. – С. 21 – 29.
